

Olha Hul

"Історія Львова. У трьох томах",
редколегія Я. Ісаєвич, М. Литвин,
Ф.Стеблій, Львів 2006 : [recenzja]

Rocznik Lubelski 35, 277-282

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Історія Львова. У трьох томах

t. 1, редколегія Я. Ісаєвич, М. Литвин, Ф. Стеблій,
Центр Європи, Львів 2006, сс. 296

W roku 2006 miasto Lwów obchodziło jubileusz 750-lecia pierwszej pisanej o nim wzmianki. Z okazji tej Lwowski Oddział Instytutu Ukrainoznawstwa im. I. Krypjakewicza opublikował, najpełniejszą dotychczas, trzytomową monografię dziejów miasta. Pierwszy tom pracy został poświęcony okresowi od założenia miasta przez księcia Daniela Halickiego i jego syna Lwa (około 1256 r.) – do roku 1772 (czyli do pierwszego rozbioru Rzeczypospolitej), gdy miasto weszło do składu Imperium Habsburgów.

Oceniona publikacja została opracowana przez zespół 17 autorów, którzy pracowali pod kierunkiem prof. Jarosława Isajewicza. Wykorzystano również opracowania nieżyjących już profesorów Uniwersytetu Lwowskiego: Jarosława Kisia i Wasyla Inkina. Należy dodać, iż miasto Lwów posiada już kilka publikacji ukazujących jego dzieje. W porównaniu z poprzednio wydanymi opracowaniami z historii Lwowa¹ oraz zbiorami studiów² publikacja ta stanowi, ujętą według jednej koncepcji, monografię.

Szeroko pojmowana problematyka dziejów społeczeństwa i kultury wybija się w całości opracowania na pierwszy plan. Ważne miejsce przypada też problematyce gospodarczej (rzemiosło i handel) oraz ustrojowi i dziejom politycznym. Rozważania szczególne zostały poprzedzone Przedmową oraz Wstępem. Omawiany tom, jako pierwszy z trzech, otwiera ogólna Przedmowa, napisana przez Jarosława Isajewicza. Zostały tam omówione główne etapy dziejów Lwowa, pozycja i rola miasta w państwach, do których w różnych czasach należało (główne miasto Księstwa Halicko-Wołyńskiego, województwa ruskiego w składzie Królestwa Polskiego, stolica kraju koronnego Galicji i Lodomerii w składzie monarchii austro-węgierskiej). Omówione też zostały dotychczasowe badania dotyczące historii Lwowa. We Wstępie też pomieszczone zostały dwa studia, pierwsze Włodzimierza Petehyrycza – omawiające rozwój terytorium miasta w czasach przedlokacyjnych (do XIII w.), zaś kolejną część poświęcono symbolom miasta czyli herbowi, który omówił Andrij Hreczyło oraz miejskim atrybutom władzy (łańcuch i klucz), przedstawionych przez Olę Perełyhiną.

Opracowanie W. Petehyrycza o źródłach archeologicznych do dziejów dawnego Lwowa, o pierwszych osadnictwach na terytorium miasta w dobę paleolitu i mezolitu oraz o kulturach archeologicznych istniejących na terytorium dzisiejszego miasta, został zamieszczony we wstępie, ze względu na główny cel książki – „odtworzenie w poszczególnych opracowaniach tylko tego, co można potwierdzić

1 Np. F. Papeé, *Historia miasta Lwowa w zarysie*, Lwów-Warszawa, Wydawnictwo II Książnica Polska, 1924; L. Podhorodecki, *Dzieje Lwowa*, Warszawa 1993.

2 *Нариси історії Львова*, Книжково-журнальне видавництво, Львів 1956; *Історія Львова*, Упор. Ю. Ю. Сливка, Ф. І. Стеблій, В. К. Баран та ін. АН УРСР. Інститут суспільних наук, Наукова думка, Київ 1984; *Львів: Історичні нариси*, Упор. Я. Ісаєвич, Ф. Стеблій, М. Литвин., Львів 1996.

źródłami pisemnymi”. Kolejne studium *Herb Lwowa: geneza, tradycja, odrodzenie* (A. Hreczyło) zawiera wyczerpujące ujęcie problematyki zmian w wyglądzie i tradycji użytkowania herbu miasta. Zaletę tej pracy stanowią rysunki herbu miasta z różnych epok historycznych. Studium o symbolach miejskich (O. Perełyhina, *Klejnody miejskie*) to przede wszystkim opisanie przedmiotów, symbolizujących władzę miasta w różnych okresach historycznych, znajdujących się w Muzeum Historycznym Miasta Lwowa: kompletu srebrnych kluczy miasta, berły (symbol władzy burmistrza), pierścieni (symbole cechów) oraz lancuchów prezydentów miasta. Opracowania dotyczące herbu oraz o symboli miejskich jest unikatowym w historiografii miejskiej Ukrainy.

Rozważania szczegółowe dziejów miasta okresu przedrozbiorowego autorzy dzielą na dwie części, które nazywane są rozdziałami. Pierwsza część obejmuje dzieje Księstwa Halicko-Wołyńskiego (od poł. XIII do 1387 r.), zaś część druga zawiera omówienie czasów przynależności Lwowa do Królestwa Polskiego w latach 1387-1772. Dla tych części cezurą jest rok 1387 – zajęcie Rusi Halickiej przez królową Jadwigę.

Rozdział drugi, obejmuje chronologicznie większy okres czasu, dlatego został on podzielony na części – *Lwów w końcu XIV – pierwszej połowie XVII w. (do r. 1648)*, *Życie kulturowe*, oraz *Lwów w latach 1648-1772, Kultura*. Rozdziały składają się z odrębnych podrozdziałów, zarazem studiów różnych badaczy.

Pierwsze studium pierwszego rozdziału *Lwów w księstwie Halicko-Wołyńskim* (Jarosław Knysz, Leontij Wojtowycz) zostało poświęcone odtworzeniu głównych problemów historii miasta w tych czasach. J. Knysz zasygnalizował toczącą się dyskusję – który z książąt był założycielem miasta Daniel Romanowicz czy jego syn Lew, podał charakterystykę działalności politycznej książąt – następców Lwa i terytorialnego rozwoju księstwa w XIII-XIV w. Autorzy kolejnego atrykułu *Okres przejściowy 1349-1387 r.* Jarosław Isajewicz i Leontij Wojtowycz skupili się na omówieniu procesu inkorporacji Rusi Halickiej do Korony Polskiej w czasach, które nastąpiły zaraz po wygaśnięciu dynastii Romanowiczów, za główną przyczynę upadku Księstwa Halicko-Wołyńskiego autorzy ci uznali jego zniszczenie przez liczne najzdy mongolskie w połowie XIII w. Sytuacji takiej nie omieszkały wykorzystać państwa sąsiednie: Księstwo Litewskie, Królestwo Polskie oraz Węgierskie.

Kolejne opracowania są poświęcone badaniom tematycznym różnych zagadnień dziejów Księstwa Halicko-Wołyńskiego. Jurij Dyba w podrozdziale *Struktura planowa dawnego Lwowa* przedstawił etapy zabudowy miasta od grodu do podgrodzia. Omówił on dyskusję o funkcjonowaniu dwóch zamków książęcych – Wysokiego i Niskiego. Wysoka wartość artykułu polega na wykorzystaniu przez autora planów terytorium miasta oraz projektów rekonstrukcji umocnień miejskich.

Jarosław Isajewicz w podrozdziale *Etnos, języki i religie. Ustrój administracyjny* omówił prawie wszystkie sfery życia społecznego dawnego Lwowa: zarządzanie miastem, prawo jakim posługiwali się mieszczanie (do roku 1356 – ruskie – a potem niemieckie), proces wprowadzenia prawa magdeburskiego w mieście, działalność grup etnicznych zamieszkujących w mieście (Ormian, Żydów, Tatarów, Karaimów), języki którymi się posługiwali. Niestety niewiele uwagi poświęcono umieszczonej w tytule religii.

Opracowanie L. Wojtowycza *Handel, rzemiosło, rolnictwo* stanowi zwięzłe opisanie zajęć ludności miasta. Zagadnienia handlu zostały ujęte jako studium kierunków i szlaków handlowych Lwowa. Z zagadnień rzemiosła najczęściej uwagi autor zwrócił na przedstawicieli zawodów budowlanych oraz garncarzy i złotników. Włodzimierz Aleksandrowicz w opracowaniu o sztuce Lwowa (*Sztuka doby książęcej*) większość rozważań poświęcił sztuce sakralnej oraz budownictwu cerkiewnemu.

Drugi rozdział książki został poświęcony okresowi przynależności Lwowa do Korony Polskiej, najpierw jako stolicy ziemi halickiej (do 1430 r.), a potem jako stolicy województwa ruskiego. Rozdział ten został podzielony na dwie części, zaś główną cezurą tego podziału uczyniono początek powstania Bogdana Chmielnickiego (1648 r.).

Treść tego rozdziału rozpoczyna studium Marjany Dolyńskiej *Układ przestrzenny miasta i przedmieść*. Dotyczy on mało znanej problematyki socjotopografii miasta. Autorka dzieli terytorium miasta na sektory: śródmieście, przedmieścia, wsi miejskie, jurydyki. Podała ona szczegółową charakterystykę tych części przestrzeni miasta oraz określiła podstawowe etapy zmian układu przestrzennego. Prawie wszystkie zmiany terytorialne zostały zilustrowane rekonstrukcjami układu przestrzennego.

W kolejnym studium Leontija Wojtowycza (*Kronika wydarzeń: wojny, epidemie, pożary*) zostały ujęte najważniejsze wydarzenia polityczne w historii miasta tego okresu. Autor szczegółowo omówił okoliczności najazdów tatarskich, dalej pożarów, które były typowym zjawiskiem dla ówczesnych miast, przy drewnianej zabudowie.

Tetiana Hoszko z kolei w podrozdziale *Samorząd i administracja miasta* ujęła problematykę ustrojową funkcjonowania prawa magdeburskiego w średnio-wiecznym i wczesnonowożytnym Lwowie. W opracowaniu zostały omówione okoliczności powstania i zasady działalności organów władzy miejskiej: Rady, Ławy, Quadragintawiratu. Prawo magdeburskie, jak podkreśla badaczka, było najważniejszym czynnikiem integracji miasta z Europą. Wątpliwości budzi jednak sformułowanie autorki akcentujące że Lwów był największym miastem Ukrainy w XIV-XVII w. i stał się wzorem dla wprowadzenia prawa magdeburskiego w innych miastach Ukrainy, wiemy, że dotyczyło to tylko Rusi Czerwonej. Samorządu Lwowa na prawie niemieckim ponadto nie możemy porównywać z samorządami innych miast dzisiejszej Ukrainy, bo prawie wszystkie duże miasta dzisiejszej Ukrainy w tym okresie wchodziły w skład Księstwa Litewskiego i rozwijały się w większości pod wpływem prawa ruskiego i litewskiego. Działalność samorządu Lwowa możemy za to porównywać z miastami Polski centralnej.

Kolejne podrozdziały *Liczba ludności i procesy asymilacyjne, Grupy etniczne, Konflikty społeczne i konfesyjne* zostały napisane przez Myrona Kaprała. Ogólną liczbę ludności miasta autor szacuje na podstawie spisów podatkowych zawartych w księgach szosu i czynszów miejskich. W studium o grupach etnicznych (nacjach) Lwowa podano ogólne charakterystyki życia społecznego każdej nacji oraz stopień ich odrębności od całości społeczeństwa. W podrozdziale o konfliktach społecznych i religijnych autor większość uwagi poświęca konfliktom między członkami cechów rzemieślniczych oraz sporom religijnym, przeciwstawienia się

katolickiej i prawosławnej ludności miasta. Nieco mniej uwagi zwraca on na walkę pospółstwa przeciwko patrycjatowi o udział w zarządzaniu miastem i demokratyzację gminy miejskiej.

Kolejny podrozdział *Bractwo Uspieńskie* – charakteryzuje działalność społeczną, polityczną i kulturalną Bractwa, które zostało założone przy Cerkwi Uspieńskiej przez Rusinów. Jak uważa jego autor Jarosław Isajewicz – działalność bractwa sprzyjała konsolidacji Rusinów w walce o ich prawa.

O roli Lwowa jako wielkiego centrum wymiany handlowej traktuje studium Raisy Szyjan. Zawarto tam informacje o najbogatszych i najwybitniejszych kupcach lwowskich, o przywilejach handlowych miasta (prawo składu, prawo na jarmarki), o związkach handlowych z innymi miastami i państwami. Zasygnalizowała autorka też działalność finansową kupców oraz prowadzenie przez nich operacji kredytowych.

Zagadnienia rozwoju rzemiosła zostały omówione w studiach Myrona Kaprała (*Założenie cechów, organizacja ich działalności*) i Leontija Wojtowycza (*Rzemiosło cechowe i pozacechowe*). Pierwszy z nich opisał proces tworzenia się cechów i ich działalność, charakteryzował on też statuty poszczególnych cechów. Podrozdział L. Wojtowycza zawiera rozważanie o znakach i symbolach cechów, o najpopularniejszych wyrobach rzemieślniczych, o specjalizacji w rzemiośle różnych grup etnicznych. Mniej informacji poświęcono omówieniu stanu i struktury rzemiosła pozacechowego. Wspomina się o nim tylko w kontekście walk cechów z „partaczami” w 1599 r. Chciałoby się wiedzieć nieco więcej o polaryzacji stosunków wewnętrznych i o sytuacji materialnej czeladników oraz uczniów.

Z kolei studium *Medycyna, higiena i stan sanitarny* (pióra S. Terskiego) podaje dokładny opis szpitali działających na terytorium miasta, które najczęściej funkcjonowały przy świątyniach. Dużo uwagi poświęcił autor działalności medyków oraz aptekarzy lwowskich, którzy w większości przybywali z krajów Europy Zachodniej. Osobne miejsce w tej pracy zajmuje omówienie zagadnień higieny mieszczan oraz charakterystyka działalności łaźni miejskiej.

Zwartą częścią tego rozdziału jest charakterystyka życia kulturalnego miasta w tym okresie. Trzy studia z tej dziedziny zostały napisane przez J. Isajewicza, to m. i. studium o wykształceniu, o rozwoju introligatorstwa oraz o księgozbiorach mieszczan lwowskich. Do największych placówek nauczających autor zaliczył szkołę katedralną, żydowską szkołę przy synagodze, szkołę Bractwa Staupigialnego, oraz kolegium jezuickie. Podaje on szczegółowe omówienie rozwoju drukarstwa we Lwowie oraz charakteryzuje księgozbiory późnośredniowiecznego i wczesnonoworzytnego Lwowa.

Interesujące są w monografii rozważania o twórczości literackiej lwowian (Bogdana Krysa). Zagadnienia dziejów architektury i sztuki, zwłaszcza malarstwa opracował W. Aleksandrowicz. Studia tę są bogato ilustrowane, zwłaszcza fotografiami budowli obecnie nie istniejących. Sztukę muzyczną opisał w swoim artykule J. Jasinowski. Autor szeroko omówił rozwój muzyki we Lwowie w omawianym okresie, wspominał przede wszystkim o stylach panujących w muzyce, instrumentach muzycznych, które były popularne w środowisku muzyków miejskich, oraz scharakteryzował kierunki działalności cechu muzyków, założonego w 1580 r.

Następną część drugiego rozdziału (*Lwów w latach 1648-1772*) rozpoczyna studium Jarosława Isajewycza i Leontija Wojtowycza *Powstania, wojny, klęski żywiołowe*. Autorzy wspomnieli o klęskach wojennych i stratach miasta w czasach wojen drugiej połowy XVII i początku XVIII w., w mniejszym stopniu napisali o epidemiach, pożarach i powodziach. Andrij Kozycki z kolei w pracy *Walka państwa przeciwko nadużywaniam szlachty i wojskowych*, omówił szczegółowo straty miasta w czasach oblężenia. Zasygnalizował też problem konfliktu między szlachtą a miastem.

Do podrozdziału o upadku gospodarczym miasta w drugiej połowie XVII w. (*Upadek gospodarki*) zostały włączone materiały z prac Jarosława Kisia (o rzemieślniczej działalności mieszczan, sytuacji prawnej i gospodarczej cechów lwowskich) i Wasylia Inkina (o kierunkach działalności handlowej mieszczan Lwowa oraz o przywilejach, które regulowały rozwój handlu w mieście).

W zarysie dziejów życia religijnego miasta (*Cerkiew i życie religijne*) opracowanym przez Wasylia Kmetia zostały omówione okoliczności przyjęcia unii kościelnej przez dzieje prawosławnego biskupstwa lwowskiego od 1700 r. oraz bractwa Stauropigialnego (1708 r.)

Studium zamykające tę część tomu – *Leopolis multiplex. Obraz Lwowa i stereotypy codzienności w kulturze miejskiej XV-XVIII w.* (autor Roman Holuk) zawiera próbę opisanego kultury duchowej mieszczaństwa, stereotypów panujących w mieście, omówienie stosunków między grupami społecznymi i etnicznymi. Swoje wnioski autor wywodzi z analiz utworów literackich i dzieł historyków i pisarzy polskich (Bartłomiej Zimorowicz, Sebastian Klonowicz) jak i wspomnień podróżników obcokrajowców, mieszkających pewien czas we Lwowie (Marcin Grunewerg, Ewlija Czelebi).

Odczuwalnym brakiem pracy jest to, że pewne problemy nie zostały odtworzone w odrębnych artykułach, n.p. życie religijne w XIV–poł. XVI w., struktura społeczna miasta w tym okresie. Nieco zmienić można było by też strukturę pracy – po podrozdziale o układzie przestrzennym należałoby podać informację o liczbie ludności miasta, zajęciach mieszczan, składzie etnicznym i społecznym, a dopiero następnie studium o działalności władzy. Autorzy nie docenili też lokacji Lwowa na prawie niemieckim. Wzbogaciły by też omówioną pracę rozważania dotyczące mentalności, obyczajów, świadomości, życia codziennego mieszczan (wyposażenia domów, stroju mieszczan). Niewiele uwagi też poświęcono w monografii życiu społecznemu miasta, zwłaszcza osób, znajdujących się poza jurysdykcją miejską i nie korzystających z prawa miejskiego. Należy jednak żałować, że większą uwagę poświęcono rozwojowi kultury duchowej i materialnej, a nie rozwojowi społeczno-gospodarczemu.

Uwagi powyższe nie umniejszają merytorycznego znaczenia monografii. Praca oparta na obszernym materiale źródłowym jest niewątpliwie jednym z najcenniejszych opracowań w historiografii Lwowa. Książka została ponadto wydana bardzo starannie pod względem edytorskim oraz wyposażona w bogaty materiał ilustracyjny (portrety wybitnych lwowian, związane ze Lwowem arcydzieła sztuki, fotografie budowli, zwłaszcza, obecnie nie istniejących). Zdecydowanie odróżnia się, pod tym względem, od poprzednich publikacji z dziejów Lwowa. Sięgną po nią

niewątpliwie zainteresowani przeszłością tego miasta, a także przeszłością miast Rzeczypospolitej i Europy Środkowoschodniej.

*Olha Hul
Lublin*